

VÄVALSTER FRÅN SÖDRA OLAND

Erfarenheter samlade i samband med anordnandet av några textiltställningar

Av KARIN ALINDER

Vid Södra Olands Hembygds gilles tämligen regelbundet återkommande hembygdsting ha vi bland andra expositioner ibland sökt ordna en textiltställning av något slag. Så visade vi år 1931 dels en tämligen brokig mängd gamla vävnader, dels föremål tillverkade på en vävkurs, som just den sommaren hållits i bygden. Vid nästa ting, år 1936, sammanförde vi allt vad vi kunde hitta av gamla ryor och schalar, och dessutom utlyste vi i god tid före tinget en pristävling, omfattande bruksföremål i hel- och halvlinne samt ylle. Alla ideella föreningar och många privatpersoner inom gilletts verksamhetsområde skänkte pengar till priser, och tävlingen blev en stor framgång.

Under förberedelserna till dessa utställningar reste vi omkring i hela Södra Olands härad och gjorde många intressanta fynd. Vi beskådade åt roslagskanten till och på underfundiga vägar därifrån inåt landet hamnade helvita s. k. »olandsryor», alltigenom av ylle med kyprade bottnar och med nockor av särdeles kraftigt hoptvinnat garn, kanske dekorerade på något sätt: ibland med trasnockor, inknutna efter ett ganska slarvigt system, ibland med rader av färgnockor vid någon kant. Dateringen kunde då och då vara lätt nog: årtalet fanns applicerat på baksidan i svartbrunt tyg eller läder och visade då alltid något år omkring 1820 (bild 1). Vi funno de mångmeter långa ylleschalarna, »långschalarna», tillverkade enkom för att kunna på ett konstrikt sätt lindas om överkropp och mage på husbonde eller dräng, då han skulle ut på långa vinterfärder

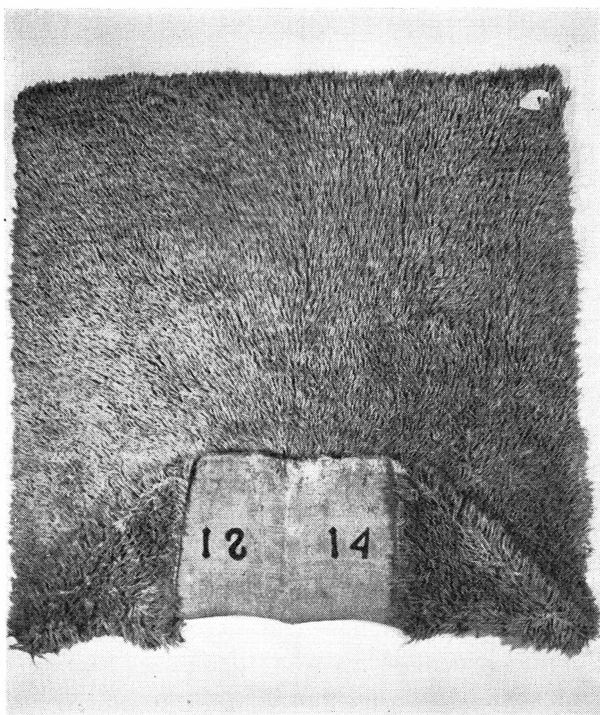

Bild 1. Rya av Olandstyp, helvit med kyprad botten, med årtalet applicerat på undersidan i brunsvart tyg.

över de blåsiga upplandsslätterna. Vi funno gångmattor i 8-10-12-skafts dräll av garn i två eller tre färger, sängöverkast i olika tekniker både i bomull och ylle.

Från anilinfärgningens glanstid funno vi mönstrade ryor i alla de färger, sängvepor i ripsvävnad i kanske endast ett par tre med säker smak utvalda färger, troligen ännu vackrare nu än i nyvävt skick på grund av tidens mildrande inverkan på de en gång antagligen alltför kraftiga färgfanfarerna. (Bild 2.) Vi funno tyger i bomull, ylle och halvyll för klänningar och kostymer i lustiga och fula randningar om vartannat, hemvävda förkläden med bårder nertill, som inte skämdes för sig,

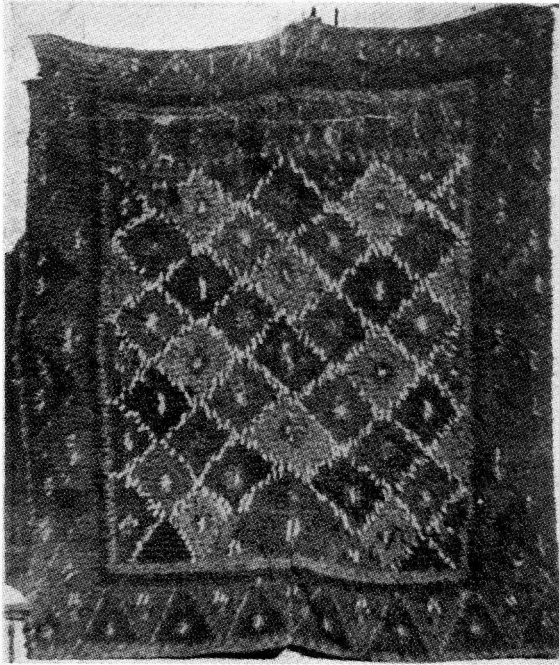

Bild 2. Rya, rutmönster med viggbård, anilinfärger i rött, blått, rosa och grönt. Märkt 1856, J. M. S.

underkjolar i sju våder, också med bårder, som hjälpte till att hålla ut vidden, så att så många kjolar som helst skulle kunna få rum under den stärkta härligheten. Vi fingo beskåda gömda skatter av silkesschaletter och -schalar, säkerligen dyrbara fästmannsskänker från mors och mormors tid. Även en och annan broderad schal på tyll eller batist kom fram ur gömmorna, och yleschalar, broderade med pärlor eller ullgarn kunde man få se både här och där, gamla tiders kyrkschalar med tofsar och grannlåt. (Bild 3.) Och vi funno bolstervars-tyger i kraftiga linnekvalitéer, många från 1800-talets förra hälft, ofta två var om samma bolster, det inre då tjockare och av enklare typ. Och slutligen funno vi förstås praktfulla duk-tyger i linne med just den underbara lyster och smidighet, som

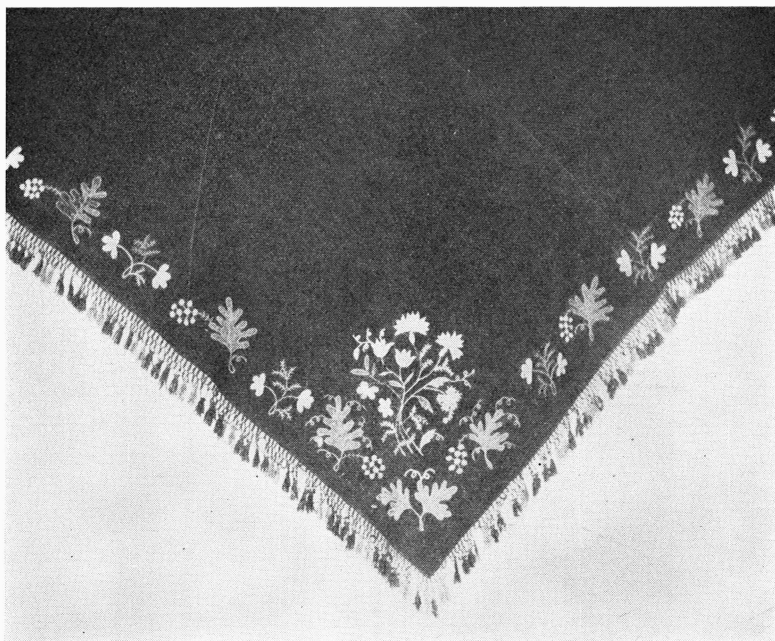

Bild 3. Kyrkschal av svart ylle, broderad med ullgarn i grönt, blått och gult; svart frans med blå tofsar.

endast en hundraårig linnevara kan få, då materialet är rätt behandlat från början till slut. I allt kunde vi konstatera, att husmödrarna här som på andra håll haft det rätta handlaget och den rätta kärleken till sitt ädla material, linet och ullen, och lämnat ett värdigt arv till sina efterkommande.

De finaste linnevävnaderna funno vi i Ekeby socken. Där stoltserade många med ärvda klenoder av dukar och servietter i 40-skafts damastdräll. När man frågade, vem som tillverkat dem, svarades: »Det har förstås Vävar-Janne gjort!» Samma svar fick man om vissa sängöverkast samt några typer av gångmattor.

Denne Vävar-Janne, som egentligen hette Johannes Larsson, var en liten lustig gubbe, som levde och verkade i sin hem-

socken Ekeby under senare hälften av 1800-talet och dels vävde i sitt hem på beställning, dels hjälpte till i gårdarna med att sätta upp finare vävar. Han kunde förresten hjälpa till med annat också, t. ex. att passa upp på kalas och att göra sockerkakor, men till eftervärlden har han gått som »Vävar-Janne». Naturligtvis funno vi hans alster även i grannsocknarna — hans rykte hade flugit vida omkring.

Även i Alunda funno vi vacker damastdräll (bild 4), särskilt i byarna kring kyrkan, men där härstammade den från en vävkurs, som på 1880-talet hållits i Foghammars kapell av en fru Svensson. En del prydnadsföremål i flossa, noppvävnad och inplocksvävnad hade samma kurs till ursprung.

Sommaren 1947 skulle vi åter anordna ett hembygdsting, denna gång särskilt med anledning av vårt gilles 25-årsjubileum. Vi bestämde oss för åtskilliga utställningar (se annan artikel i denna publikation!), och det textila inslaget skulle bestå av alster, tillverkade dels av Vävar-Janne, dels på foghammarskursen. Dessutom skulle vi försöka få ihop så många gamla bolstervar som möjligt, helst då sådana av hellinnetypen. Som jämförelse skulle vi be slöjdskolan i Uppsala att ställa ut föremål, tillverkade på någon av dess nyligen hållna vävkurser.

Trots den knappa tid, som stod oss till buds för förberedelserna, lyckades vi få ihop en rätt fullig utställning, detta tack vare det goda samarbetet med de sockenombud, som hjälpte till att spåra upp föremålen. Vi sammanbragte ett tjugotal av Vävar-Jannes linnevävnader, både dukar och servietter, vidare några sängöverkast i ylle och några i bomull samt en del prover på olika bindningar och färgsammansättningar. Till och med ömt vårdade vävnoter av hans hand fingo vi tag i. Vi hörde också berättelser om hur girigt man vaktat dessa skatter. Det var inte lätt att få låna t. ex. det illmariga och beryktade »ringmönstret», ett av de mönster, som trots sitt konstrika utseende kunde vävas i en vanlig vävstol. Hellre än att låta grannen få väva dyrbarheten ritade man falsk vävnota!

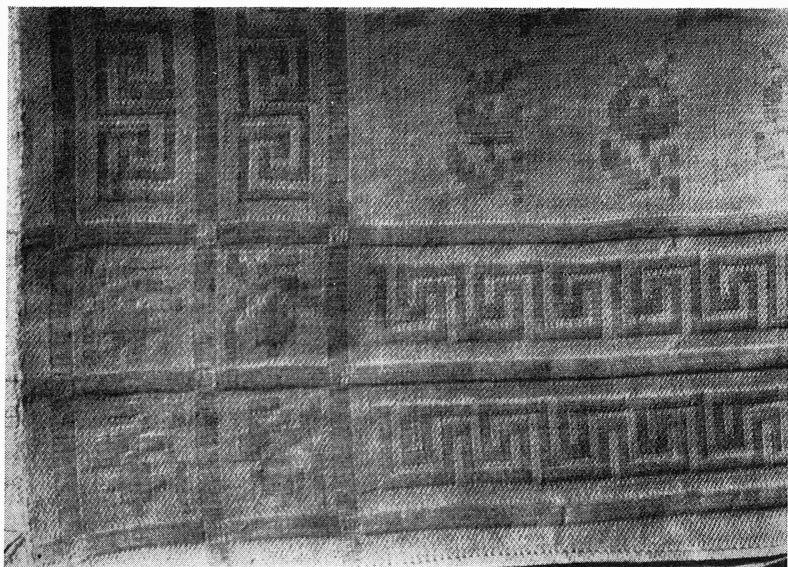

Bild 4. Duktyg i damast, utfört på vävkurs i Alunda under 1880-talet.

Jannes enklare dukar äro vävda i åtta- eller tio-skafts dräll i schackbrädsmonster med bårder av liknande stavar, oftast i hellinne men någon gång även i halvlinne. De elegantare dukarna äro däremot i fyrtio skaft och ha monster av tre slag: strödda stjärnor eller snedrutor eller både stjärnor och rundlar. Alla tre mönstren ha bårder i kreneleringsmonster. (Bild 5.)

Vävar-Janne använde en vävstol med ryckverk av eget patent, och det lär ha varit en fröjd att se honom i full fart i vävstolen, sjungande i takt med skytteln, som lätt och lekande dansade fram genom vävskälet.

De yllne sängöverkasterna äro alla i s. k. »rutig dubbelvävnad» i svart och rött, ibland även grått (bild 6). Det ovan omnämnda ringmönstret använde han till sängöverkast i bomull och till garnmattor.

Alstren från foghammarskursen äro synnerligen mångskif-

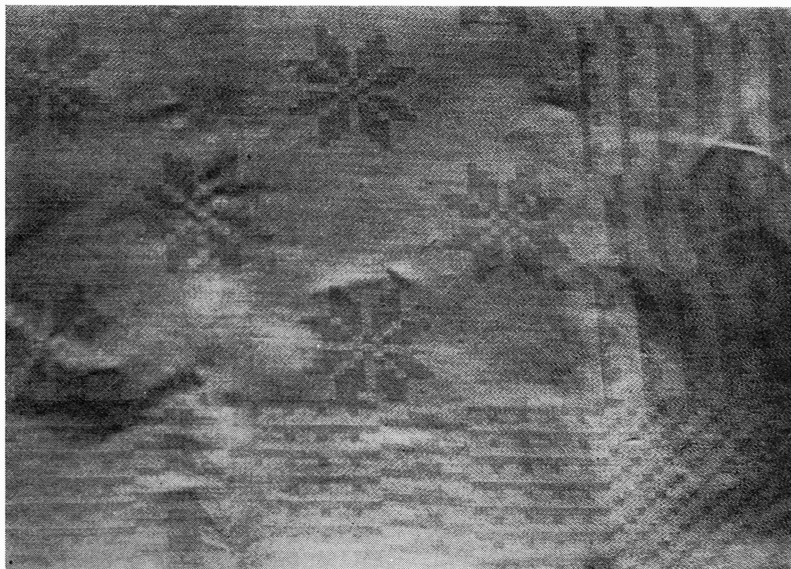

Bild 5. En av »Vävar-Jannes» vackraste damaststjärnor.

tande. Vi lyckades få fram så pass många föremål, att vi kunde få en rätt god bild av vad som tillverkats. Damastdräll vävdes som sagt även här, fast fru Svenssons stjärnmönster är något enklare än Vävar-Jannes. Andra duktyger och allehanda handduksvävar av god kvalitet tillverkades förstås och även mattor. Men de prydnadsföremål, som man lärde sig på kursen, stå sig inte alls inför kritiken i dag. Nog var flossan tjock och härlig och garnet av bästa kvalitet, men ack, vilka färger! De påminna osökt om de hemskaste s. k. dalavävnaderna av hötorgsstandard. Och de försök till efterbildningar, som gjorts här och där, voro inte en bit bättre. Lyckligtvis ha de inte slagit igenom i bygden, vilket vittnar gott om husmödrarnas naturliga goda smak och omdöme.

Vi hade hoppats få fram en stor mängd hellinnebolstervar, och hade utställningen försiggått år 1936 i stället för elva år

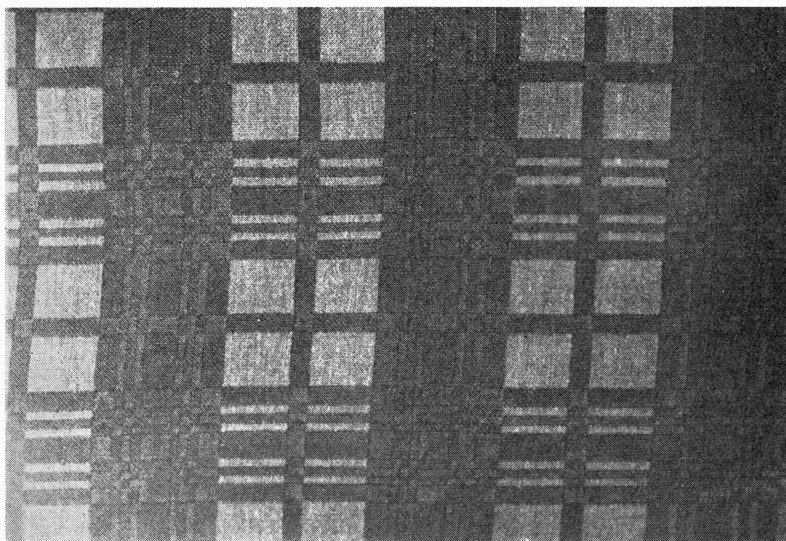

Bild 6. Sängöverkast, dubbelvävnad i ylle, utfört av »Vävar-Janne». Färger: svart, rött och brunviolett.

senare, så hade det säkerligen gått bra. Men krisårens materialbrist har gått hårt åt hemmens förråd av textilier. Vi kunde dock visa upp ett femtiotal olika prover i hel- och halvlinnekvalitet, några även i bomull. Dessa gamla bolsterver är verkligen en härlig skatt och väl värda att bevaras. Jag är glad, att jag redan för flera år sedan började samla dylika prover, så att jag nu till utställningen kunde bidra med ett tjugotal. Fröken Ester Carlsson från Hemslöjdens vävskola i Uppsala, som ordnade vår textiltställning, hade med sig ut hemvävda kuddvar, där hon just använt randningar, tagna från gamla bolsterver, och de talade för sig själva. Och tänk, vilka härliga möbelyger, de kan bli, just sådana de äro! Ni, som ännu är den lyckliga ägaren till ett eller annat gammalt hellinnebolsterver, sätt det på förmakssoffan i stället för att låta det bli råttatet på någon gammal bodvind.

Bild 7. Fröken Ester Carlsson, föreståndarinna för Hemslöjdens kvinnliga slöjdskola, betraktar på utställningen 1947 en nyvävd kudde med randning från ett gammalt bolsterver. På bordet ligger flera dylika.

Den samling föremål, som fröken Carlsson visade från en av sin vävskolas senare kurser, skulle kunna ge material åt en särskild uppsats, så rikhaltig och festlig var den. Det skall här endast sägas, att det för oss hembygdsarbetare är en glädje att se, hur mycket av äldre tiders mönster, färger och vävsätt som går att omsätta i praktiskt bruk i dag, och vilka utsökta produkter man på detta sätt kan få fram. Det måste vara en stor sorg för nutidens arbetstyngda husmödrar på landet att inte som förr hinna tillverka textilier för hemmets behov, då de se, på vilken nivå hemslöjden nu står. Och vi hoppas innerligt,

att den dag skall randas, då det åter blir så gott om arbetskraft på landsbygden, att kvinnorna där kunna i större utsträckning ta upp sina anmödrars käraste sysselsättning, att väva vackra och nyttiga föremål för helg och söcken, för festglädje och vardagsmöda.